

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Географічний факультет

Кафедра географії України та регіоналістики

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан географічного факультету

Мирослав ЗАЯЧУК

«12» _____ 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
ЕТНОГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ

Обов'язкова

**Освітньо-професійна програма «Регіональний розвиток і просторове
планування»**

Спеціальність 106 «Географія»

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Географічний факультет

Мова навчання українська

Чернівці 2024 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «ЕТНОГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Регіональний розвиток і просторове планування», спеціальність 106 «Географія», галузь знань 10 «Природничі науки», затвердженої Вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Протокол № 6 від «31» травня 2024 р.).

Розробник: Джаман Ярослав Васильович, асистент кафедри географії України та регіоналістики, кандидат географічних наук, доцент.

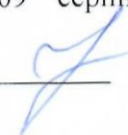
Викладач: Джаман Ярослав Васильович, асистент кафедри географії України та регіоналістики, кандидат географічних наук, доцент.

Погоджено з гарантом ОП «Регіональний розвиток і просторове планування»

Гарант освітньої програми Іван КОСТАЩУК

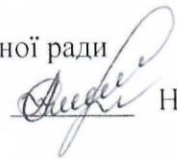
Затверджено на засіданні кафедри географії України та регіоналістики

Протокол № 13 від “ 09 ” серпня 2024 року

Завідувач кафедри Іван КОСТАЩУК

Схвалено навчально-методичною радою географічного факультету

Протокол № 1 від “ 12 ” серпня 2024 року

Голова навчально-методичної ради
географічного факультету Наталя АНДРУСЯК

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.

Навчальна дисципліна «Етногеографія України» належить до переліку обов'язкових навчальних дисциплін за освітнім рівнем «бакалавр», що пропонується в рамках циклу професійної підготовки здобувачів першого рівня вищої освіти. Вона забезпечує формування у студентів професійно-орієнтованої компетентності системного суспільно-географічного і регіонального дослідження етнічної структури населення України і окремих регіонів та спрямована на засвоєння теоретичних і практичних знань про особливості протікання етнічних процесів у державі (окремих регіонах).

1.1. Мета викладання дисципліни.

Метою викладання навчальної дисципліни є розкриття територіальних особливостей національної структури населення України.

1.2. Завдання вивчення дисципліни.

Основні *завдання* вивчення дисципліни:

- освоїти науково-методичні основи етногеографії як науки;
- дослідити географію етнічної структури населення України та окремих її регіонів;
- розкрити просторові особливості етнічної структури населення західного регіону України.

1.3. Пререквізити.

Навчальна дисципліна «Етногеографія України» вивчається у шостому семестрі. Основою для вивчення дисципліни є предмети «Актуальні питання історії та культури України», «Географія населення і розселення», «Економічна і соціальна географія України».

1.4. Компетенції, якими має оволодіти студент в процесі вивчення дисципліни.

У результаті вивчення курсу студенти повинні **знати:**

- сутність терміну «етнос»; концепції походження етносу; структуру етносу та його ієрархічні рівні; історичні типи етносу; особливості етнічних процесів;
- етнічну структуру населення України, її територіальні відміни, динаміку;
- етнічну структуру населення західного регіону України, її просторові особливості.

вміти:

- проводити дослідження на відповідному рівні;
- визначати рівень етнічної різноманітності населення регіону;
- побудувати картосхеми етнічної структури населення;
- побудувати матриці бальної оцінки територіальної поширеності та рейтингової значимості найчисельніших етнічних груп у регіоні;

- побудувати картосхеми етнічної різноманітності населення (всього, міського і сільського) України.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 7. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 8. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК 11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 12. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Фахові компетентності спеціальності (ФК):

ФК 2. Здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи та суспільства, а також причинно-наслідкових зв'язків розвитку та взаємодії природи і суспільства й умінь їх використовувати у професійній, соціальній та педагогічній діяльності;

ФК 7. Знання і використання специфічних для географічних наук теорій, парадигм, концепцій та принципів відповідно до спеціалізації. Уміння давати комплексну географічну оцінку території за результатами аналізу карт, здатність відображати географічні об'єкти і процеси за допомогою картографічних творів; використовувати професійно-профільовані знання і практичні навички для розробки та впровадження механізмів територіального менеджменту, районного планування, складання планів та програм соціально-економічного розвитку регіонів.

ФК 12. Здатність здійснювати педагогічну діяльність та викладати дисципліни професійної підготовки у загальноосвітніх навчальних закладах.

Програмні результати навчання:

Знання:

Р01. Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук.

Р02. Знати і розуміти основні види географічної діяльності, їх поділ.

Уміння і навички:

Р018. Вміти професійно застосовувати географічно-наукові знання і практичні уміння й навички дисциплін фізико- та суспільно-географічно циклу у педагогічній діяльності.

2. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

2.1. Загальна інформація

Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість			Кількість годин						Вид підсумкового контролю
			кредитів	годин	змістових модулів	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота	індивідуальні завдання	
Денна	3	6	3	90	2	15	30	-	-	45	-	залік
Заочна												

2.2. Структура змісту навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма							заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі						
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13		
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 1. Науково-методичні основи етногеографії													
Тема 1. Етнос і етнічна структура населення – об'єкт вивчення етногеографії	12	2	4			6								
Тема 2. Географічні особливості етнічних процесів	14	2	4			8								
Тема 3. Методика суспільно-географічних досліджень етнічної структури і етнічної різноманітності населення	12	2	4			6								
Разом за ЗМ1	38	6	12			20								
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 2. Національна структура населення України і західного регіону України.													
Тема 4. Етнічна структура населення України.	8	2	2			4								
Тема 5. Територіальні відміни і динаміка етнічної структури населення України.	9	3	2			4								
Тема 6. Етнічна структура населення західного регіону України.	22	2	10			10								

Тема 7. Етногеографічні системи поліетнічних прикордонних субрегіонів.	13	2	4			7						
Разом за ЗМ 2	52	9	18			25						
Усього годин	90	15	30			45						

2.3. Темі семінарських (практичних) занять

№	Назва теми	Кількість годин / балів
1.	Етнічна структура населення України.	4 / 4
2.	Етнічна різноманітність населення України.	4 / 6
3.	Етнічна різноманітність міського і сільського населення України.	4 / 6
4.	Найчисельніші етнічні меншини та рівень етнічної різноманітності населення західного регіону України.	4 / 6
5.	Розселення поляків у Західноукраїнському регіоні.	4 / 4
6.	Розселення білорусів у Західноукраїнському регіоні.	4 / 4
7.	Географія національної структури населення Чернівецької області.	4 / 4
8.	Географічні аспекти мовної ситуації як індикатора асиміляційних процесів.	2 / 2

3. ЗМІСТ ЗАВДАНЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЇЇ ВИКОНАННЯ:

№	Назва теми
1.	Структура етносу та його ієрархічні рівні.
2.	Історичні типи етносів.
3.	Класифікація етносів.
4.	Етнороз'єднавчі процеси
5.	Етнооб'єднавчі процеси
6.	Географічні аспекти мовної ситуації в західному регіоні України.

4. ТЕМИ ІНДЗ:

1. Географічні особливості розселення українців у західному регіоні України.
2. Географічні особливості розселення угорців у західному регіоні України.
3. Географічні особливості розселення румунів у західному регіоні України.
4. Географічні особливості розселення молдован у західному регіоні України.
5. Географічні особливості розселення поляків у західному регіоні України.
6. Географічні особливості розселення білорусів у західному регіоні України.

7. Географічні особливості розселення словаків у західному регіоні України.

Методи навчання:
• словесні методи (лекція, співбесіда, консультація, дискусія, тощо), • практичні заняття, • наочні методи (презентації, ілюстрації, відеоматеріали, тощо), • робота з книгою: навчально- методичною, науковою, • електронне та інтерактивне онлайн-навчання (мультимедійні, дистанційні), • самостійна робота за програмою навчальної дисципліни.

5. МОДУЛЬ-КОНТРОЛЬ

Перелік запитань для проведення підсумкового модульного контролю:

1. Етнос – головне поняття етногеографії.
2. Підходи до розуміння сутності «етносу» і концепції походження етносу.
3. Розкрийте сутність біологічної концепції походження етносу.
4. Розкрийте сутність соціальних концепцій походження етносу.
5. Розкрийте сутність примордіалістських концепцій походження етносу.
6. Розкрийте сутність переніалістської концепції походження етносу.
7. Розкрийте сутність інструменталістської концепції походження етносу.
8. Розкрийте сутність конструктивістської концепції походження етносу.
9. Розкрийте сутність пасіонарної концепції походження етносу.
10. Назвіть українських дослідників проблеми походження етносів.
11. Розкрийте структуру етносу та його ієрархічні рівні.
12. Охарактеризуйте історичні типи етносів.
13. Проаналізуйте класифікацію етносів.
14. Етноси – складні й динамічні системи.
15. Розкрийте «етнічні процеси» як поняття. Визначте основні типи етнічних процесів.
16. Охарактеризуйте етнороз'єднавчі процеси.
17. Охарактеризуйте етнооб'єднавчі процеси.
18. Назвіть і охарактеризуйте типи міжетнічних стосунків.
19. Розкрийте поняття етнічної території і визначте типи етнічних меж.
20. Розкрийте методику і методи дослідження етнічної структури і етнічної різноманітності.
21. Проаналізуйте метод системного аналізу і синтезу етнічної структури населення.
22. Розкрийте сутність методів діахронічного аналізу і синхронного аналізу етнічної структури населення.
23. Проаналізуйте статистичний метод дослідження етнічної структури населення.

24. Проаналізуйте математичні методи дослідження етнічної різноманітності населення .
25. Розкрийте переваги картографічного методу дослідження етнічної структури і різноманітності населення.
26. Охарактеризуйте методи дослідження етнічної структури і етнічної різноманітності населення.
27. Визначте етнічний склад населення України.
28. Охарактеризуйте етнічну різноманітність населення України.
29. Проаналізуйте етнічну різноманітність міського і сільського населення України.
30. Розкрийте етногеографічні особливості природного руху населення України.
31. Розкрийте етнічні особливості статеві-вікової структури населення України.
32. Проаналізуйте демографічний потенціал окремих етнічних груп населення України.
33. Проаналізуйте етногеографічні особливості міграційного руху населення України.
34. Розкрийте географічні особливості розселення угорців в Україні.
35. Розкрийте географічні особливості розселення румунів в Україні.
36. Розкрийте географічні особливості розселення молдован в Україні.
37. Розкрийте географічні особливості розселення поляків в Україні.
38. Розкрийте географічні особливості розселення білорусів в Україні.
39. Розкрийте географічні особливості розселення словаків в Україні.
40. Розкрийте географічні особливості розселення українців в Україні.
41. Розкрийте географічні особливості розселення вірмен в Україні.
42. Визначте лінгвістичну класифікацію народів та рівень етнічної різноманітності населення західного регіону України.
43. Проаналізуйте географічні особливості розселення українців у західному регіоні України.
44. Проаналізуйте географічні особливості розселення циганів у західному регіоні України.
45. Проаналізуйте географічні особливості розселення угорців у західному регіоні України.
46. Проаналізуйте географічні особливості розселення румунів у західному регіоні України.
47. Проаналізуйте географічні особливості розселення молдован у західному регіоні України.
48. Проаналізуйте географічні особливості розселення поляків у західному регіоні України.
49. Проаналізуйте географічні особливості розселення білорусів у західному регіоні України.
50. Проаналізуйте географічні особливості розселення словаків у західному регіоні України.

6. СИСТЕМА КОНТРОЛЮ І ОЦІНЮВАННЯ КУРСУ.

6.1. Методи контролю.

Контроль знань студентів ґрунтується на здійсненні поточного і підсумкового контролю при застосуванні таких способів діагностики, як практичні і самостійні роботи, тестування, індивідуальні завдання, письмове і усне опитування. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних та інших видів занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Модульний контроль проводиться у вигляді письмового фронтального опитування.

Форма підсумкового контролю - залік, що полягає в оцінюванні засвоєння студентом навчального матеріалу на підставі відповідей на підсумковому модулі, результатів виконання ним певних видів робіт.

Методами контролю є: усний, письмовий (розгорнута відповідь), тестовий, графічний при застосуванні індивідуальної та фронтальної перевірки знань, умінь і навичок студентів.

1. Контроль засвоєння *лекційного і самостійно опрацьованого* теоретичного матеріалу здійснюється на основі модульного (письмового) фронтального опитування, в тому числі – тестування.

2. Контроль засвоєння знань та набуття умінь і навиків при виконанні *практичних робіт* здійснюється шляхом їх поточної перевірки.

3. Контроль виконання *індивідуальних завдань* здійснюється за бажанням студентів, як додаткових (необов'язкових для виконання всіма студентами) науково-дослідницьких завдань шляхом оцінювання виконаних рефератів та усного індивідуального захисту результатів дослідження.

6.2. Розподіл балів, які отримують студенти.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни (до 100 балів) є сумою оцінок компетентностей (балів), одержаних за окремі оцінювані форми навчальної діяльності, за виконанні ІНДЗ та контрольний модуль (залік). Максимальна кількість балів, яку може отримати студент до заліку, у сумі становить 60 балів. Інші 40 балів відводиться на підсумковий модуль (залік). Питання *самостійної роботи* включені до завдань модульного контролю і оцінюються при модульному контролі. Додатково студент може отримати до 10 балів за виконання ІНДЗ. Підсумкова оцінка виставляється за сумою всіх отриманих балів згідно шкали оцінювання. При цьому в заліковій відомості зазначається сумарна кількість набраних балів, оцінка за шкалою ECTS і оцінка за національною шкалою.

Визнання результатів здобутих шляхом неформальної освіти:

Відповідно до «Положення про взаємодію формальної та неформальної освіти, визнання результатів навчання (здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти, в системі формальної освіти) у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (протокол №10 від 28 жовтня 2019 року)» (<https://www.chnu.edu.ua/media/3aykf41y/polozhennia->

[pro-vzaiemodiiu-formalnoi-ta-neformalnoi-osvity.pdf](#)) допускається зарахування навчальних елементів, а також отримання додаткових балів за результатами неформальної освіти:

- робота чи стажування за фахом, що підтверджується документом із підприємства та забезпечує набуття компетентностей, передбачених навчальною дисципліною;

- проходження безкоштовних навчальних тренінгів (вебінарів, семінарів), що проводяться на платформі Prometheus (<https://prometheus.org.ua>) та інших фахових платформах, за умови отримання безкоштовного сертифікату.

Результати зараховуються лише для відповідних тем лекційних і семінарських занять, практичних і лабораторних завдань даної навчальної дисципліни у кількості балів, що виділяються на цей навчальний елемент.

Поточне опитування, тестування та самостійна робота	Максимальна кількість балів
Змістовий модуль 1	
T 1	8
T 2	8
T 3	9
Сума	25
Змістовий модуль 2	
T 4	9
T 5	9
T 6	9
T 7	8
Сума	35
Залік	40
Всього	100

6.3. Шкала оцінювання

Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
	Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
Зараховано	A (90-100)	відмінно
Зараховано	B (80-89)	дуже добре
	C (70-79)	добре
Зараховано	D (60-69)	задовільно
	E (50-59)	достатньо
Незараховано	FX (35-49)	незадовільно (з можливістю повторного складання)
	F (1-34)	незадовільно (з обов'язковим самостійним повторним опрацюванням освітнього компонента до перескладання)

7. Рекомендована література:

7.1. Базова (основна)

1. Джаман Я. В., Джаман В. О. Етногеографія України : навчальний посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. 196 с.
2. Джаман В. О. Демогеографія: навчальний посібник / В.О. Джаман, В.П. Круль, Г. Я. Чернюх. – Чернівці: Рута, 2002. – 160 с.
3. Джаман В. Етнічна структура населення центрального регіону України (територіальні особливості на прикладі Черкаської області) / В. Джаман, Я. Джаман // Часопис соціально-економічної географії. – Вип. 16 (1). – Харків: Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2014. – С. 71-81.
4. Джаман В. О. Національна структура населення етноконтактних зон / В.О. Джаман, І.І. Костащук. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. – 288 с.
5. Джаман В.О., Мручковський П.В., Джаман Я.В. Етногеографія Західноукраїнського регіону: монографія. – Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2020. – 240 с.
6. Джаман Я. В. Формування поліетнічного простору великого міста як передумови розвитку етнотуризму (на прикладі Чернівців) / Я. В. Джаман // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. – Вип. 775-776: Географія. – С. 168-177.
7. Джаман В. О., Джаман Я. В. Поліетнічні Чернівці – багатокультурне місто як база розвитку етнотуризму // Географія та туризм: науковий журнал. – К.: Альфа – ПІК, 2022. – Вип. 67. – С. 10 -17.
8. Дністрянський М. С. Етногеографія України: навчальний посібник / М.С. Дністрянський. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 232с.
9. Дністрянський М. С. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики / М.С. Дністрянський. – Львів: Літопис; Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 490 с.
10. Етногеографія України (методичні вказівки до виконання практичних занять) / Укл.: Я. В. Джаман, В. О. Джаман. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2022. – 34 с.
11. Етнічна мапа буковинського прикордоння на зламі тисячоліть [Джаман В. О., Заблотовська Н. В., Костащук І. І. та ін.]. – Чернівці: Прут, 2011. – 64 с.
12. Пономарьов А.П. Українська етнографія: Курс лекцій / А.П. Пономарьов. – К.: Либідь, 1994. – 320.
13. Тиводар М. П. Етнологія: Навчальний посібник / М. П. Тиводар. – Львів: Світ, 2004. – 624 с.
14. Юрій М. Ф. Етнологія: Навчальний посібник / М. Ф. Юрій. – К.: Дакор, 2006. – 360 с.

7.2. Допоміжна

1. Гудзеляк І. Географія населення: Навчальний посібник / І. Гудзеляк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 232 с.
2. Дашкевич Я. Націогенез – національне відродження – національна свідомість українців на зламі XVI – XVIII ст. / Я Дашкевич // Україна: наука і культура. – К., 1993. – Вип. 26-27. – С. 44-53.
3. Джаман В. Етнічна різноманітність населення – складова туристичної атрактивності території (на прикладі Чернівецької області) / В. Джаман, П Мручковський, Я Джаман // Географія і туризм: міжнародні виклики українському туризму / Мат. V міжнар. наук. конф. (Львів – Судова Вишня, 23-25 вересня 2011 р.). – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – С. 63-66.
4. Джаман В. О. Етнічна структура населення України: територіальні відміни, динаміка / В. О. Джаман // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Географія. – Вінниця, 2006. – Вип. 11. – С. 90-96.
5. Джаман В., Заблотовська Н., Джаман Я. Географічні аспекти проявів етнічних процесів (крупномасштабне дослідження на матеріалах етноконтактної смуги Чернівецької області) // Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туризмологічної та екологічної науки: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 15 жовтня 2020 р.). – Тернопіль: Вектор, 2020. – С. 82-86.
6. Джаман В. О., Джаман Я. В., Чаплінський П. Розвиток етнічного туризму в поліетнічному просторі (на прикладі Чернівців) // Український географічний журнал. – 2023. - № 1. – С. 35 – 45.
7. Круль В.П. Ретроспективна географія з основами етнографії: навчальний посібник / В.П. Круль. – Чернівці: Родовід, 2014. – 296 с.
8. Махній М. Етноеволюція: Науково-пізнавальні нариси / М. Махній. – К.: Vloх.ua, 2009.
9. Мручковський П.В. Етнічна структура населення Закарпатської області (територіальні особливості) / П.В. Мручковський // Географія, екологія, туризм: теорія, методологія, практика. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 21-23 травня 2015 року). – Тернопіль: СМП “Тайп”, 2015. – С. 211-213.
10. Theoretical-Methodological Basis for Studying the Preconditions of Ethnic Tourism in Multi-ethnic Urban Settlements. The Case of Chernivtsi City, Ukraine / [Rudenko V. P., Dzhaman V. O., Buchko Zh. I., Dzhaman Ya. V., Mruchkovskyy P. V.] // Journal of Settlements and Spatial Planning. – 2016. – Vol. 7, № 2. – P. 157-165.